

TANULMÁNY

A művészet szabadsága a képzőművészetben

✎ Cseporán Zsolt PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem (Pécs)

A művészettel összefüggő állami szabályozás nem törekszik a művészi tevékenység körének definiálására, annak végzése szempontjából azonban igen jelentős rendelkezéseket tartalmaz. Ez a tendencia egyaránt vonatkozik a művészet egészére, valamint a képzőművészetre is, mint annak egy szegmensére. Éppen ezért a művészeti élet szereplőinek szemszögéből korántsem lényegtelen a művészi alkotás megannyi eszköze és a jogi oltalom közötti határ meghúzése, valamint a létrejött műalkotást megillető garanciarendszer felépítése. Ez különösen igaz a képzőművészet esetére, ahol a jogvédelem több jogágot is markánsan érintő tartalmán túl, más társadalmi és technikai tényezők is fontos szerepet játszanak.

Bevezető

A Magyar Értelmező Kéziszótár meghatározásában a képzőművészet a következőt jelenti: „A síkban v. térben való ábrázolás művészete (festészet, grafika és szobrászat).”¹ Az internetes szabad enciklopédia, azaz a Wikipédia értelmezésében pedig a következő olvasható: „A képzőművészet fogalma mindazon művészeti ágakat felöleli, melyek eredményét nézni, látni lehet és célja nem valamely konkrét használati funkció kiszolgálása.”² Utóbbi emellett megjelöli a klasszikus képzőművészet körét (festészet, szobrászat, éremművészet és grafika), valamint a rokon művészeti területeket: építészet, fotó-, film-, és színházművészet, illetve a textilművészet. A Magyar Művészeti Akadémia (a továbbiakban: MMA) tagozati struktúrája is ezt a tematikai felosztást követi, hiszen a Képzőművészeti Tagozat mellett, attól elkülönülve, Építőművészeti, Film- és Fotóművészeti, valamint Iparművészeti és Tervezőművészeti Tagozatok ölelik fel a tágan értelmezett képzőművészet palettáját.³

Jelen tanulmányban a fenti felosztást kissé módosítva, az összes látható alkotást létrehozó művészi kifejezéseket kívánom jogi szempontból bemutatni – így a vizsgálódásom tárgyát különösen a festészet, szobrászat, éremművészet, grafika (klasszikus képzőművé-

szetek), építészet, fotóművészet és iparművészet (rokon művészeti területek) elemzésében jelölöm meg. Mindehhez a művészetről általánosságban levezetett jogi érvelésemet és annak téziseit fogom támpontként felhasználni.

I.

Kiindulópont: A művészet jogi értelemben vett fogalma⁴

A művészet fogalma meghatározásánál kétségtelenül a legnagyobb problémát az jelenti, hogy mindenemű definíció egy esztétikai értékítéletet fog tartalmazni, amely önmagában korlátozhatja a művészek kifejezési szabadságát. Ez pedig adott esetben szűkebb kifejezési lehetőségeket biztosíthat, mint amit a vélemény szabadság keretében biztosítani lehetne.⁵ A művészet szabadsága a véleménynyilvánítás saját, művészi kifejezési formáján nyugszik, az egyén kifejezési szabadságát védő alkotmánybírói gyakorlat azonban el akarja kerülni, hogy a művészet egy bizonyos elképzelésére támaszkodva korlátozza a kifejezési szabadságot.⁶ Ezért a művészet jogi megfogalmazásához nem adott meg kritériumokat.⁷ A művészet sza-

1 Magyar Értelmező Kéziszótár (főszerk.: Pusztai Ferenc). Budapest, Akadémia Kiadó, 2003. 648.

2 <http://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%A9pz%C5%91m%C5%B1v%C3%A9szet> (2013. 12. 11.)

3 Az MMA Alapszabálya 27. § (6) bek.

4 Részletes elemzést ld. Cseporán Zsolt: A művészet szabadságával élő személyek alapjogi helyzete Magyarországon. In: Kocsis Miklós–Tilk Péter (szerk.): A művészet szabadsága – alkotmányjogi megközelítésben. Pécs, Kodifikátor Alapítvány, 2013. 40–55.

5 Súlyom Péter: A művészetek szabadsága és az esztétikai ítéletek. Iustum Aequum Salutare. III. 2007/2. 95–109.

6 Uo.

7 Vö. 24/1996. (VI. 25.) AB-határozat

badságának tehát nemcsak az alkotmány értékrendjéből adódó (erkölcsi) korlátai lehetnek, hanem a művészet fogalmának meghatározásából következő esztétikai korlátai is.⁸

Mindezeket szem előtt tartva, álláspontom szerint a művészet (alkotmány)jogi meghatározása a következő: *a művészet valamilyen tény vagy értékítélet művészi megformálása.*

A fogalom tárgya *valamilyen tény vagy értékítélet*, aminek jelentése a következő: a művészet alapja egy tény vagy értékítélet (vagyis vélemény), azaz meg egyező a véleménynyilvánítás szabadságánál említett tárggyal. A vélemény szabadság tárgyától való különbség a meghatározás másik felében használt *művészi megformálásban* nyilvánul meg, ami a művészi formát jelöli meg egyedüli kritériumnak a művészi érték elismerése során – hiszen a művészi forma megléte a „szépség” nélkülözhetetlen jelenségére épül és célja, annak kifejezésre juttatása. A művészi forma (és így a „szépség” is) megkövetel egy zsinórmértéket, egy határvonalat, ami alatt a kifejezési mód, művészi tartalom híján, nem tartozik a művészet szabadságának oltalma alá, csupán a szabad véleménynyilvánítás joga védi. És arra a kérdésre, hogy ki jogosult ezt a kánont megszabni a válasz: a befogadó, azon belül is a szakma feladata annak eldöntése, hogy mi számít művészihez, és mi nem – azaz, hogy esetenként, külön-külön, melyik kifejezési mód felel meg a művészi forma kritériumának. E fogalmi elemek mentén célszerű meghatározni a művészet definícióját, és ebből kiindulva kívánom bemutatni az aktuális szűkebb téma, azaz a képzőművészet jogi relevanciáit.

II.

A képzőművészet jogi meghatározása

A fent megjelölt általános művészet-fogalom az összes művészi kifejezés alapjául szolgál, azonban az egyes művészeti területek vizsgálata során ez a generáldefiníció egyéb új, speciális elemekkel bővíthet, amelyek kizárólag az adott művészeti ágra jellemzőek. A képzőművészet sajátos aspektusának keresésekor kézenfekvő az elnevezésének szóösszetételéből kiindulni, azaz a „képző” megfogalmazás jelentéstartalmából. Ehhez ismét a Magyar Értelmező Kéziszótárhoz nyúlok vissza, amelynek „képez” címszava alatt többek között a következők találhatók: „2. *rég* alakít, alkot.”, illetve „4. *rég* irod (Képszerűen ábrázol)”.⁹

Természetesen, ez a jellemvonás megtalálható minden művészeti kifejezésben, azonban expressis verbis csak a képzőművészetek esetén használatos.¹⁰ Ez alapján kívánok rávilágítani a fent már említett definícióra, miszerint a képzőművészet a látható alkotásokat létrehozó kifejezési mód: tehát a művészi érték kimondottan az alkotásban, a tárgyiasult műben érhető tetten. Ebből pedig következtetésként levonható, hogy a képzőművészet lényegi ismerve a tárgyalkotó tulajdonsága, amely sajátos aspektusa a többi művészeti formától megkülönbözteti: „A képzőművészetek, tárgyalkotó művészetek specifikumainak és kutatásuknak a lényegi eltérése más művészeti ágazatoktól nagyrészt abból adódik, hogy a matériájukban létező, látható és tapintható, helyhez és térhez kötött alkotások (...)”¹¹

Mindezek alapján az általánosan vett művészetfogalom a képzőművészet kapcsán, annak differentia specificájából adódóan, módosul: új elemmel bővül ki. Az így kapott definíció az általánoshoz képest a következő: *a képzőművészet valamilyen tény vagy értékítélet közvetlen anyagiságban való művészi megformálása.*¹²

III.

A tárgyalkotó aspektus jellemzői

A fent meghatározott fogalomnak sajátos eleme a „közvetlen anyagiságban” való megformálás, amely a képzőművészet egyedi tárgyalkotó tulajdonságát fejezi ki. E jellemvonás azonban magyarázatra és kibontásra szorul annak tükrében, hogy jogi szempontból milyen vonatkozásai lehetnek egy tárgynak. Ennek értelmezése során azonban túl kell lépni az alapjogok, valamint az alkotmányjog határain, és ágazati jogi szinten, a polgári jog terrénumában is meg kell vizsgálni a jelenséget.

1. A dologi jogi karakter

Mivel a képzőművészet differentia specificája markánsan abban nyilvánul meg, hogy mindenkor egy tárgyiasult, közvetlen anyagisággal rendelkező alkotást hoz létre, annak jogi minősítésénél nem kerülhető meg a polgári jogi elemzés, aminek színtere a dologi jog alrendszere. Végső soron tehát az a kérdés, hogy a képzőművészeti alkotás beilleszthető-e a dologi jog szabályai alá, azaz a mindenkori mű dolognak minősül-e.

⁸ Uo.

⁹ Magyar Értelmező Kéziszótár: i. m. 646.

¹⁰ A német nyelvben „bildende Kunst”, a latinban „figuralis” (alakot ábrázoló)

¹¹ *Aradi Nóra*: Műfaj a képzőművészetekben (Téma, technika, funkció). Budapest, Gondolat Könyvkiadó, 1989. 54.

¹² Vö.: Hegel művészet-filozófiáját a szobrászat kapcsán: „A szobrászat a szellemnek a közvetlen anyagiságban való megjelenése.” G. W. F. Hegel: Előadások a művészet filozófiájáról (fordította: Zoltai Dénes). Budapest, Atlantisz Könyvkiadó, 2003. 284.

1.1. A hatályos Ptk.¹³ a dolog meghatározását kikerüli, azonban a törvény harmadik részének (A tulajdonjog) központi kategóriája természetesen a dolog jogi jelensége. A törvény ezzel kapcsolatos koncepciója a 94. § (1) bekezdésben található: „Minden birtokba vehető dolog tulajdonjog tárgya lehet.” A polgári jog tudománya a fenti „birtokba vehető” megszorító jelzőt következetesen úgy értelmezi, hogy dolognak csak az minősül, ami birtokba vehető, azaz emberi uralom alá hajtható, az ember hatalmában tartható.¹⁴ Ez az értelmezés a következő gondolatmenettel egészül ki:

„Eszerint ahhoz, hogy valami tulajdonjog tárgya (tehát dolog) lehessen, birtokba vehetőnek kell lennie. A birtokba vehetőség kiemelésével azonban itt a törvény csupán a dolog fizikai tulajdonságára utal. Ilyen értelemben birtokba vehető az, ami megfogható, tehát testi jellegű és az ember számára elérhető. E közvetett gondolatmenet alapján megállapíthatjuk, hogy Polgári Törvénykönyvünk dolog alatt a testi tárgyat érti.”¹⁵

A Ptk. 94. § (1) bekezdésének logikai értelmezésével kijelenthető, hogy dolognak minősül minden birtokba vehető testi tárgy. Fontos azonban leszögezni, hogy a téma kapcsán kizárólag a fenti dolog-fogalom a használatos, és a Ptk. kiterjesztő rendelkezése nem követhető: vagyis nem lehet képzőművészeti alkotás tárgy pénz,¹⁶ értékpapír, dolog módjára hasznosítható természeti erő [Ptk. 94. § (2) bek.], valamint az állat (Ptk. 128. §) és az emberi testrészek sem.

Azon túl, hogy behatároltam a képzőművészet alkotómunka során létrejött tárgy jogi definícióját, ennek a fogalomnak, illetve az anyagiassult mű tulajdonságainak osztályozásával kell folytatni az elemzést. A polgári jog a dolgok csoportosítása során számos kategóriát különböztet meg: elhasználható és elhasználhatatlan, helyettesíthető és helyettesíthetetlen, fajlagosan meghatározott vagy egyedi, értékkel rendelkező és érték nélküli, osztható és oszthatatlan, egységes és összetett, valamint ingó és ingatlan (az élő-élettelen csoportosítási szempont a képzőművészet viszonyában a fentiek alapján kizárt). Az elhasználhatóság

kérdésére¹⁷ a tárgykör kapcsán egyértelmű a válasz, hiszen a képzőművészeti alkotások lényeges eleme, hogy a tárgyban él a művészi érték – így *ha a tárgy elpusztul, véglegesen megsemmisül maga a művészi jelleg is*. A helyettesíthetőség problémája kizárólag az iparművészet függvényében lehet érdekes: mivel az iparművészet gyűjtőfogalma azokat a művészi tevékenységeket öleli fel, amelyek használati vagy dísz tárgyakat hoznak létre, lehetőség van az elhasználódott, megsemmisült dolog pótlására. Ez alapján a képzőművészet *abszolút helyettesíthetetlen*, míg az iparművészet *relatív helyettesíthető* alkotást hoz létre. A *genus-species* közötti különbségtétel a művészet esetében egyszerű, mivel műalkotásnak minden esetben egységessége van,¹⁸ így alapesetben a fajlagos meghatározásuk nem lehetséges.¹⁹ A képzőművészetek tekintetében le kell szögezni, hogy az alkotás dologi jogi értelemben vett *értéke vagy értéktelensége irreleváns*, hiszen a piaci érték nem feltétele egy művészi alkotásnak.²⁰ Az oszthatóság lehetősége a képzőművészetek esetében legfeljebb a több dolog közti kapcsolat viszonyában merülhet fel, alapesetben viszont oszthatatlan alkotásoknak minősülnek. A dologkapcsolatok²¹ kategóriája a dolog egységessége-összetettsége vizsgálata során bontható ki, amin belül három kapcsolódási fajtát lehet a képzőművészet kapcsán megkülönböztetni: az alkotórészt, a tartozékot és a dologösszességet. A Ptk. 95. § (1) bekezdésének rendelkezése alapján: „A tulajdonjog kiterjed mindarra, ami a dologgal olyképpen van tartósan egyesítve, hogy az elválasztással a dolog vagy elválasztott része elpusztulna, illetőleg az elválasztással értéke vagy használhatósága számottevően csökkenne (alkotórész).” Az *alkotórész* és a dolog a forgalomban együtt, fizikai és gazdasági egységben jelenik meg; a dolog rendeltetésszerű használatához az alkotórész is szükséges. Ebből pedig az következik, hogy az alkotórész osztja a dolog jogi sorsát.²² A gyakorlatban példa lehet erre egy templom és annak mozaikpadlója – itt a két alkotás elválasztása mindkét mű értékét számottevően csökkentené. A *tartozék* kapcsán a Ptk. 95. § (2) bekezdése kimondja, hogy „A tulajdonjog kétség esetében kiterjed arra is, ami nem alkotó-

13 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről

14 *Lenkovich Barnabás*: Dologi jog. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 2006. 35.

15 *Világhy Miklós–Eörsi Gyula*: Magyar polgári jog I. Budapest, Tankönyvkiadó, 1965. 169. Idézi: *Lenkovich Barnabás*: Dologi jog. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 2006. 35.

16 Az éremművészeti alkotások nem tartoznak e rendelkezés alá. Ld. A forgalomban már nem lévő pénzre különleges dologi jogi szabályok nem vonatkoznak, ezek mint birtokba vehető testi tárgyak, ingó dolognak minősülnek. *Menyhárd Attila*: Dologi jog. Budapest, Osiris Kiadó, 2007. 49.

17 Elhasználható általában minden olyan dolog, melynek rendeltetésszerű használata abban áll, hogy részben vagy egészben elhasználják s állagában a használat folyton megsemmisüljön. *Lenkovich*: i. m. 40.

18 Ezzel összhangban ld. a szerzői jogi oltalom feltételét: az egyéni-eredeti jelleget.

19 Kötelmi viszonyokban, amennyiben szerződés tárgyai, előfordulhat a fajlagos kijelölés (pl.: egy adásvétel során nem egyedileg határozzák meg a szerződés tárgyát, hanem fajlagos rendelkeznek róla: 10 db Cézanne kép).

20 „A dolog piaci értéke önmagában a dologi jog szabályozása szempontjából irreleváns. Mivel a dolog értéke nem csak objektív (általános piaci érték, mint például a tőzsdei ár), hanem szubjektív (valaki mennyit hajlandó adni érte, tekintettel a dolog számára való hasznosságára) elemet is hordoz, nem képzelhetünk el önmagában és eleve értéktelen dolgot.” *Menyhárd*: i. m. 59.

21 Annak függvényében, hogy az egyik dolog mennyiben határozza meg a másik jogi sorsát, megkülönböztetünk fődolgot és mellékdolgot.

22 *Ósztoivits András (szerk.)*: A Polgári Törvénykönyv magyarázata. Budapest, OPTEN Informatikai Kft., 2011. 313.

rész ugyan, de a dolog rendeltetészerű használatához vagy épségben tartásához rendszerint szükséges, vagy azt elősegíti (tartozék).” A tartozék tehát nincs olyan szoros fizikai kapcsolatban a dologgal, mint az alkotórész.²³ Ilyen kategóriába eshet egy festmény és a hozzá tartozó díszes keret, mint iparművészeti vagy faragott szobrászati alkotás. Végül *dologösszességről* akkor beszélhetünk, ha több különálló, alkotórészi és tartozéki kapcsolatban nem lévő, azonban ugyanazon funkcionális cél szolgálatára rendelnek több dolgot²⁴ – például egy galéria képei vagy egy szobrász alkotásainak gyűjteménye. Legvégül, de nem utolsó sorban az ingó-ingatlan elhatárolás lehetőségeit kell áttekinteni, amely a dolog legfontosabb felosztását képezi. Az osztrák ABGB kifejezetten meghatározza az ingó fogalmát: „azok a dolgok, amelyek állaguk sérelme nélkül egy helyről a másikra áttehetők, ingók: ellenesetben ingatlanok”. A Ptk. ezzel szemben nem rendelkezik kifejezetten az ingó és ingatlan fogalmáról, hanem ingatlannak tekintendő az a dolog, amit a jogi szabályozás ingatlannak minősít.²⁵ Ekként pedig az ingatlan meghatározása az ingó fogalmát is megadja: minden, ami nem minősül ingatlan, az ingó dolog.²⁶ A képzőművészet kapcsán mindkét lehetőség, tehát az *alkotás ingó vagy ingatlan volta is fennállhat*. Ingó dolognak minősül különösen a festmény, a grafika, a fotó, míg ingatlan például az épület vagy a közteret díszítő szobor.

1.2. Az új Ptk.²⁷ rendelkezése annyi változást hozott a dolog kapcsán, hogy a jogirodalmi álláspontot tükrözi, amikor annak definiálásakor a fogalmat a birtokba vehető testi tárgyak körére is *expressis verbis* kiterjeszti.²⁸ Beemeli tehát a meghatározásba a „testi tárgy” kitétel, ami a dolog fizikai tulajdonságára utal.²⁹ Ez a megfogalmazás a témához jobban igazodik, hiszen a képzőművészet tárgya kizárólag a materiális dolgok körére alkalmazható, azaz az ingó és ingatlan dolgokra.

Fontos még megemlíteni a mai felfogás szerinti csoportosítást, amely alapján – a földterületen és a föld méhén kívül – az ingatlanok halmazába tartozik mindaz, amit a földön az ember vagy a természet lét-

rehozott – előbbi a föld mesterséges, utóbbi pedig a természetes alkotórésze.³⁰ Ez alapján megfontolandó az a lehetőség, hogy ez az elméleti felfogás esetenként alkalmat adhat a műalkotás ingatlan voltának megállapítására, a konkrét jogszabályi rendelkezés hiányában, vagy azzal ellentétben is (pl.: egy a földdel szilárd kapcsolatban lévő, ám nem köztéren lévő szobor kapcsán). Ennél az alternatívánál meglátásom szerint az alkotó – illetve amennyiben már elhunyt vagy kiléte nem megállapítható, a jogutód vagy a kulturális örökség és a társadalom közművelődési preferenciájának – érdekének kell irányadónak lennie, ami a műalkotásán fennálló alanyi jogosultságára épül: a művészet szabadságának immanens részéből, a nyilvánossághoz közvetítésből eredő bemutatás és terjesztés szabadságára. Ennek másik oldala a megismerés, befogadás feltételeinek szabadsága, ami művészeti ágazatonként eltérő lehet.³¹ Vagyis, ha az alkotó a művének nyilvánosságához közvetítését csak úgy tudja biztosítani, ha annak jellegére az ingatlanra vonatkozó szabályok – akár csak *mutatis mutandis* – az irányadók,³² az állam intézményvédelmi kötelezettségéből adódóan is,³³ teret lehet hagyni a pozitív jogban hatályos ingatlan-definíció tágítására az alkotás javára – hiszen a művészet szabadsága lényeges tartalmát nem lehet korlátozni.³⁴ Értelemszerűen ezek az esetek különös méltányolást érdemlő körülményekre vonatkozhat, amelyeket egyedi jelleggel vizsgálni kell.

Miután a tárgyalókői jelleg dologi jogi vonatkozásait áttekintettem, a következő kérdés merül fel: mivel a képzőművészeti alkotás dolog, azaz tulajdonjog tárgya lehet, kiterjed-e a képzőművészet tárgyára a művészet szabadsága mellett a tulajdonhoz való jog alapvető jogi védelme.

2. Járulékos alapjogi jelleg: a tulajdonhoz való jog³⁵

„A tulajdon (...) nem pusztán közgazdasági kategória, hanem jogi szabályozást nyerve jogintézménnyé válik. A jogi szabályozás sem korlátozódik egyetlen jogágra: jellegzetes megjelenési területe ugyan a polgá-

23 Uo. 314.

24 Uo. 315.

25 Ennek értelmében ingatlan a földrésztlet és az egyéb önálló ingatlan. [Az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CLXI. Törvény (továbbiakban: Inyvtv.) 11-13. §]

26 A Polgári Törvénykönyv magyarázata. 309.

27 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (a továbbiakban: új Ptk.)

28 Új Ptk. 5:14. § (1) bek.

29 Vö. *Világhy-Eörsi*: i. m. 169.

30 *Petrik Ferenc (főszerk.) – Wellmann György (szerk.)*: Polgári jog. Dologi jog. Az új Ptk. magyarázata IV/VI. Budapest, HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., 2013. 46.

31 *Sári János–Somody Bernadette*: Alapjogok. Alkotmánytan II. Budapest, Osiris Kiadó, 2008. 303.

32 Példának okáért ld. Inyvtv. 17. § (1) bekezdésben felsorolt feljegyezhető tények, illetve jogok.

33 Ez az oldal az államhatalom számára jelent jogi akadályt: legfeljebb olyan korlátokat alkalmazhat, amelyek a szabad véleményalkotás esetében alkotmányosnak számítanak. Vö. *Sári–Somody*: i. m. 303–304.

34 „Az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tisztelgetben tartásával korlátozható.” [Alaptörvény I. cikk (3) bek.]

35 Ld. erről részletesen *Cseporán Zsolt*: A művészet szabadsága – A képzőművészet járulékos alapjogi jellege: a tulajdonhoz való jog. <http://plwp.jak.ppk.hu/images/files/2013/2013-15.pdf> (2013. 12. 12.)

ri jog, de ugyanúgy foglalkozik vele a büntetőjog, vagy a közigazgatási jog, mint a családi jog, vagy járadék stb. formájában megjelenő vagyoni értéket képviselő jogosítványokként a munkajog, a társadalombiztosítási – szociális jog is. A tulajdon intézményének ezen, szinte az egész jogrendszeren ’keresztülfekvő’ volta abból következik, hogy mind a piacgazdaságnak, mind a parlamentáris demokráciának egyik oszlopa. E kettős sajátosságából adódóan a tulajdon ezért mind a magánjognak, mind a közjognak alapintézménye.”³⁶

A kortárs alkotmányjogban uralkodó felfogás szerint a tulajdon természetében különbözik más alapvető jogoktól, mivel az nem természet adta, magától értetődő jelenség. Tulajdonról jogi érelemben akkor lehet beszélni, ha sajátos szabályok együttese a különböző javakat meghatározott tartalommal az egyénekhez rendeli. E nélkül elképzelhetők a tulajdonhoz hasonló szociológiai jelenségek, azonban ezek az alkotmányjog számára önmagában kezelhetetlenek.³⁷

Az Alkotmánybíróság gyakorlata a tulajdonhoz való jog tekintetében két jól elkülöníthető időszakra bontható. Az első, 1993-ig tartó időszakban a testület nem különböztette meg egymástól a tulajdon magánjogi és alkotmányjogi fogalmát: tehát a tulajdonhoz való jog lényeges tartalmát a magánjogi triásszal, a birtoklás – használat – rendelkezés részjogosítványaival azonosította.³⁸ Ezt a korai értelmezést azonban az Alkotmánybíróság a 64/1993. (XII. 22.) AB-határozatában felülbírált, és önálló, a magánjogtól független alkotmányjogi tulajdonfogalmat alkotott – és innen-től számítható a tulajdonhoz való jog³⁹ második, jelenleg is tartó korszaka.⁴⁰

A tulajdonhoz való jog alapjogi jellege szempontjából mérföldkőnek tekinthető az Alkotmánybíróság azon megállapítása, hogy „a tulajdon az egyéni cselekvési autonómia hagyományos anyagi alapját jelenti.”⁴¹ Ezt kiegészítve pedig kijelentette a testület, hogy „az alapjogi tulajdonvédelem kiterjed a tulajdon egykori ilyen, személyes autonómiát biztosító szerepét átvevő vagyoni jogokra, illetve közjogi alapú jogosítványokra

is.”⁴² A jogvédelem polgári jogi tulajdonon túli kiterjesztésének alapja tehát lényegében a tulajdonjognak a klasszikus, az egyéni cselekvési autonómiát biztosító funkciója.⁴³ A tulajdonhoz való jog általános értelemben az egyik legkorlátozhatóbb, mindenkit megillető (gazdasági) alapjog. A mindenkit megillető jelleg azt juttatja kifejezésre, hogy mind magán-, mind jogi személy alanya lehet, valamint, hogy ezeknek az alanyoknak azonosak a jogaik és kötelezettségeik. Míg alkotmányos és funkcionális értelmezésben a személyes autonómiát közvetlenül, illetve közvetetten biztosító alapvető jognak tekinthető (közvetlen: a tulajdoni tárgy; közvetett: a tulajdon szerepét átvevő vagyoni jogok, illetve közjogi jellegű jogosítványok).⁴⁴

Az alkotmányos tulajdonvédelem dogmatikai struktúrájának sajátossága kapcsán viszont kiemelendő, hogy a tulajdon tartalma alkotmányos szinten is – hasonlóan a magánjoghoz – elsősorban kizárólagossággal, azaz a külső behatásokkal szembeni védettség biztosításával és a tulajdon tárgyával való rendelkezés szabadságával határozható meg.⁴⁵ Ezek alapján, ha az alkotmányos tulajdonvédelem kritériumait akarjuk megjelölni, mindennek előtt meg kell határozni, mi minősül alkotmányos értelemben tulajdonnak.

Az alkotmányi szintű szabályozás tulajdonként csakis a jog által meghatározott tartalommal elismert, konkrét időpontban fennálló konkrét jogosítványt védhet.⁴⁶ A tulajdonként védett jogosultság tartalma változhat az újabb és újabb módosítások következtében, de az alkotmányjog mindig csak egy konkrét időpontban tudja megítélni, hogy a fennálló jogosítványok szabályainak módosulása korlátozza-e a tulajdon – és, ha igen, akkor ez a korlátozás alaptörvényellenes-e.⁴⁷ A jogi meghatározottság és konkrétság kritériuma pedig az Alkotmánybíróság által megfogalmazott „kétségtelen jogcímet” jelenti.⁴⁸ Tulajdon tehát mindaz, amit jogszabály egy adott időpontban annak minősít; ezen kívül pedig csak akkor lehet szó tulajdoni védelemről, ha az adott jogviszonyt a jog ismeri és tartalma kellően meghatározható.⁴⁹ Ennek,

36 Vörös Imre: A tulajdonhoz való jog az alkotmányban. Acta Humana. 1995. 6. évf. 18–19. no. 156.

37 Sonnevend Pál–Salát Orsolya: A tulajdonhoz való jog. Századvég. 2007. 4. szám (új folyam 46. szám) 114.

38 Uo. 113.

39 Az Alaptörvény – az Alkotmánnyal ellentétben – a tulajdonhoz való jogot már rendszertanilag is az alapjogok között szabályozza. A teljesség igénye végett azonban meg kell jegyezni, hogy a tulajdonhoz való jog védelmi szintje csökkent Vö. Drinóczi Tímea: A tulajdonhoz való jog az Alaptörvényben. Jogtudományi Közlöny. 2012. 67. évf. 5. sz. 227–231.

40 „Az alkotmányi tulajdonvédelem köre és módja nem szükségképpen követi a polgári jogi fogalmakat. [...] Az Alkotmány szerinti tulajdonvédelem köre tehát nem azonosítható az absztrakt polgári jogi tulajdon védelmével, azaz sem a birtoklás, használat, rendelkezés részjogosítványaival, sem pedig negatív és abszolút jogként való meghatározásával.” 64/1993. (XII. 22.) AB-határozat, ABH 1993, 373–379. A tartalmi beavatkozás terjedelme kapcsán az AB 2013-ban is megerősítette korábbi gyakorlatát. Ld. 3219/2012. (IX. 17.) AB végzés, 26/2013. (X. 4.) AB-határozat, 3214/2013. (XII. 12.) AB-határozat.

41 Uo.

42 Uo.

43 Téglási András: A tulajdon alkotmányos védelme Magyarországon az Alaptörvény hatálya lépését követően. In: Drinóczi Tímea–Jakab András (szerk.): Alkotmányozás Magyarországon 2010–2011. I. kötet. Budapest–Pécs, Pázmány Press, 2013. 319.

44 Drinóczi Tímea: A tulajdonhoz való jog helye az alapjogi rendszerben. Jogtudományi Közlöny. 2005. 60. évf. 7–8. sz. 339.

45 Menyhárd Attila: A tulajdon alkotmányos védelme. Polgári jogi kodifikáció. 2004. 6. évf. 5–6. sz. 25.

46 Sonnevend–Salát: i. m. 116.

47 Uo. 117.

48 Vö. 37/1994. (VI. 24.) és 36/1998. (IX. 16.) AB-határozatok

49 Sonnevend–Salát: i. m. 119.

illetve a 64/1993. (XII. 22.) AB-határozatnak következtében az alkotmányos tulajdon nemcsak a polgári értelemben vett tulajdon, hanem azon túl annak önállósult részjogosítványai, és más vagyoni értékű – dologi, kötelmi és bizonyos közjogi eredetű – jogosultságok is.⁵⁰

Először a polgári jogi tulajdonnal összevetve kívánom elemezni a tulajdonhoz való jogot a képzőművészet kapcsán, azt követően pedig a közjogi eredetű jogosultságok körére térek majd ki.

A fenti meghatározásból – és az Alkotmánybíróság idevágó gyakorlatából – egyértelművé válik, hogy a tulajdonhoz való jog alkotmányjogi oltalma kiterjed szinte minden polgári jogi jogosultságra (a dologi mellett a kötelmi jogira is).⁵¹ A képzőművészet esetében, annak jellegéből adódóan ez a védelem csak a fenti polgári jogi vizsgálat során cizellált alkotásokra vonatkozik – azaz kizárólag a tárgyasult, közvetlen anyagi dolgokra, az immateriális javakra nem. Meg kell említeni viszont a tulajdonhoz való jogra épülő, művészi alkotásokat védő szerzői jogi konstrukciót, amelynek oltalma máshogy jelenik meg a képzőművészet viszonyában.⁵² A különbség az általában vett művészet és a képzőművészet között, hogy a képzőművészet mindenképp – differentia specificájából adódóan – egy közvetlen anyagiságban tárgyasult alkotást eredményez, amely a művészi értéket magában hordozza. A szerzői jogi védelem igazodik saját művészet-fogalmához, ami a következő: az irodalom, a művészet vagy a tudomány területén kifejtett alkotó szellemi tevékenység egyéni-eredeti jelleget viselő, megformált gondolatot kifejező, mások számára felfogható és rendszerint rögzített formában megjelenő eredménye.⁵³ A szerzői jog tehát a művészi értéket oltalmazza, úgy, hogy alapjogi kötődését nézve a tulajdonhoz való jogból eredeztethető. A képzőművészeti alkotásra így – a művészet szabadsága mellett – kiterjed a tulajdonhoz való jog, illetve annak egyik részaspektusából, a polgári jogi értelmezésből kivált és külön szabályozott,⁵⁴ dologi jogra – és azon belül is a (szellemi) tulajdonra – épülő szerzői jog is. Még közelebről vizsgálva az oltalom azon alapul, hogy a szerzői jog részjogosultsága – a személyhez fűződő jogok elemei mellett – a vagyoni jogokat öleli fel, amelyek közvet-

lenül is kapcsolódnak a tulajdonhoz való jog polgári jogias oldalához. Ezek névlegesen a felhasználás és a hasznosítás, azaz a mű fölérti rendelkezés joga – ami a tulajdonjog egyik legfontosabb eleme. Ezek alapján levonható az a konklúzió, hogy az alkotás tárgyasult művészi jellegét a szerzői jog, míg az objektív, dologias felfogást a tulajdonhoz való jog részesíti jogi védelembe.

A közjogi eredetű jogosultságok kapcsán fontos leszögezni, hogy a jogalanyok közjogi igénye az állammal szembeni tulajdonra való hivatkozását alapozza meg.⁵⁵ Ez pedig azt jelenti, hogy az államnak alapvetően és főszabályként tartózkodnia kell az alapjog alanyának tulajdonosi pozíciójába való behatolástól.⁵⁶ Továbbfűzve ezt a gondolatot, két lényegi kapcsolódási ponthoz lehet eljutni a művészet szabadsága viszonyában, amelyek a művészt megillető jogosultság formájában jelennek meg. Az egyik, hogy a képzőművészt főszabályként⁵⁷ alanyi jogon megilleti a tulajdonjog az elkészült alkotásán – amely módját tekintve bár lehet eredeti vagy származékos tulajdonszerzés, de mindenképp konstitutív. A másik, hogy az állam tartózkodási kötelezettsége egyfajta „híd-szabályként” átvezethet a művészet szabadsága jogi védelméhez, mivel közös elemről van szó mindkét alapvető jog kapcsán – azonban a művészet szabadsága, rendszertani helyzetéből fakadóan⁵⁸ nagyobb garanciát nyújt az alkotónak.

A fentieket összegezve elmondható, hogy a képzőművészeti alkotásokat sajátos, hármas védőháló veszi körül. A „külsődleges” az ágazati jogon keresztül érvényesül, hiszen a szerzői jog a tárgyasult művészi jelleget oltalmazza. Az egyel szűkebb védelmet a tulajdonhoz való alapvető jog biztosítja, azáltal, hogy magát az objektíven létező dologi alkotást óvja, valamint, hogy a tulajdonjog főszabályként az alkotót illeti meg.⁵⁹ Végül a legszorosabb jogi védelmet a művészi-séget, mint tevékenységet garantáló művészet szabadsága jelenti a képzőművészet kapcsán is.

Ezek után a művészet szabadságának alkotmányjogilag szabályozott két részelemét, fázisát – ti. az alkotómunka és a mű nyilvánosságához közvetítésének szabadságát⁶⁰ – elemzem, mivel olyan markáns eltéré-

50 Uo. 121.

51 A kötelmi jogi aspektusok közül a képzőművészet kapcsán csak közvetve és áttételesen beszélhetünk, így azokra nem térnek ki.

52 A szerzői jogi vonatkozásokról ld. az „Ágazati kitekintés: a szerzői jog viszonyulása a művészet szabadságához” c. fejezet. In: *Cseporán: i. m.* (4. lábjegyzet) 50-54.

53 *Lontai Endre–Faludi Gábor–Gyertyánfy Péter–Vékás Gusztáv: Magyar polgári jog. Szerzői jog és iparjogvédelem.* Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 2012. 45.

54 A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény

55 *Drinóczi: i. m.* (44. lábjegyzet) 340.

56 Uo.

57 Előfordulhat olyan eset, amikor olyan kötelmi jogi ügyletet köt a művész valakivel, hogy a tulajdonjog rögtön a „megrendelőt” illeti meg (pl.: megbízás, vállalkozás, munkaszerződés)

58 Mivel a véleménynyilvánítás szabadságából eredeztethető alapjog, ami a tulajdonhoz való jognál magasabb szinten áll az alapjogi rendszerben.

59 „(...) az új Alaptörvény biztosított valódi alkotmányjogi panasz révén a jövőben a magánjogi jogvitákban az Alkotmánybírósághoz fordulóknak számára viszonylag kényelmes és magától értetődő hivatkozási alapot nyújt majd a tulajdonhoz való jog sérelmére történő hivatkozás, ugyanakkor megfontolandó, hogy az Alkotmánybíróság mennyire érvényesítse gyakorlatban a tulajdonhoz való jog és a többi alapjog (közvetlen vagy közvetett) horizontális hatályát.” *Téglási: i. m.* 332.

60 Vö. 24/1996. (VI. 25.) AB-határozat

sek jellemzik a művészet e két alkotóelemét a képzőművészet kapcsán, amelyek még inkább elhatárolják a többi művészeti ágtól.

IV. Az alkotófolyamat

A képzőművészet esetében, kiváltképp annak sajátosságaként megjelölt tárgyalkotó aspektusa miatt, a művészi jelleg mellett egy másik alkotókomponensről is beszélni kell: a technikai tényezőről. Először is a technikát az adott vonatkozásban pontosan kell értelmezni, ugyanis a technika a művészethez való viszonyában kettős jelentéssel rendelkezik. A művészet kapcsán a technikai faktor alatt általában a művészi technika, a művészi alkotás, kifejezés, ábrázolás értendő.⁶¹ Jelen esetben azonban a technika művészet szempontjából másodlagos jelentését kell előtérbe helyezni: azaz a technikát, mint „a tudományos-technikai forradalom által teremtett új viszonyoknak a művészet fejlődése szempontjából játszott szerepét”.⁶²

„A technika, mint a művészi ábrázolás tárgya, tartalma, témája természetesen nagyon eltérő a különböző művészetekben. Egyes művészetekben a technikai viszonyok szerepe közvetlenebb, ezek nagyon érzékenyen reagálnak a technika hatására, másokban viszont kevésbé közvetlenebbül érvényesülnek e hatások. Vannak művészetek amelyek tárgyak tekintetében is legközvetlenebbül a technikai haladáshoz kapcsolódnak, s létükben is függnek a technikai haladás eredményeitől, új anyagoktól, eljárásoktól, szerkezetektől, technikai eszközöktől stb., az új technikai berendezésekkel elérhető, eddig ismeretlen effektusoktól. Más művészetek ugyanakkor látszólag teljesen közömbösek a technikai átalakulások iránt, vagy legalábbis nem mutatható ki az előzőkhöz hasonlóan direkt összefüggés a művészet léte, fejlődése, valamint a technikai viszonyok között. A technikával szembeni közömbösség nyilván azzal függ össze, hogy egyes művészetek valóban kevésbé támaszkodhatnak a technika által nyújtott új eszközökre. Pl. az irodalom, a költészet nem sokat változott a technikai haladás nyomán.”⁶³

A művészet és a technika kapcsolatáról, illetve viszonyáról megannyi elmélet született: köztük van, amelyik szembe állítja a kettőt egymással és az egyik fontossága mellett érvel; míg van olyan, amelyik megkísérli összehozni a két fogalmat. Álláspontom szerint ezt az esztétikai vitát Lewis Mumford azon meglátása oldja fel, miszerint: „Mind a művészet, mind a technika az ember alkotó képességének megnyilvánulása.”⁶⁴ Ezen a ponton kívánom beemelni az alapjogi dogmatikából ismert tudomány szabadságát, amit a jogalkotó – talán nem véletlenül – az Alaptörvényben a művészet szabadságával egy cikkben szabályoz.⁶⁵ A tudomány szabadsága a „testvérjogáéhoz”, azaz a művészet szabadságához hasonló felépítésű alapvető jog: amellyel, hogy az Alaptörvény azonos szinten szabályozza őket, a részszabadságok is mutatis mutandis megegyezőek a két jog tekintetében.⁶⁶ Az Alkotmánybíróság 24/1996. (VI. 25.) AB-határozatában a művészet szabadsága kapcsán kifejtette: „a művészeti élet szabadsága mint alapvető jog a művészeti alkotómunka szabadságát, a művész bármely meg nem engedett korlátozástól mentes önkifejezését, valamint a művészeti alkotások nyilvánosság elé tárásának, illetve bemutatásának, terjesztésének szabadságát jelenti.” Míg a tudomány szabadsága vonatkozásában pedig leszögezhető, hogy a tudományos élet szabadságának általános tartalma a tudományos ismeretek megszerzésének (kutatás szabadsága), illetve ezek terjesztésének jogát (tudományos ismeretek, eredmények, nyilvánosságra hozása) jelenti.⁶⁷ Ezek alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a művészet az emberi alkotó képesség szubjektív oldalát fedi le, mivel célja a „szépség” megragadása, ami bár tulajdonságából adódóan egy magasabb rendű jelenség, mégsem lehet objektíve megadni mibenlétét – csupán az egyén saját szemszögén keresztül kaphat választ arra: mi a szép?⁶⁸ A tudomány ezzel ellentétben az emberi alkotó képesség objektív oldalát képezi: „A technika főleg abból a szükségletből ered, hogy az élet külső adottságait kezeljük és magunknak alárendeljük a természet erőt.”⁶⁹ Ez ahhoz a szembeállításához vezet, amely művészet és technika, „szépség” és „hasznosság” között alakult ki a XIX–XX. századra.⁷⁰ Jelen esetben azonban ez az ellentét nem hogy még élesebbé válik, hanem ellenkezőleg: a képzőművészet alapjogi vizsgálá-

61 *Aradi Nóra–Fukász György*: Technika és művészet. Budapest, Gondolat Könyvkiadó, 1974. 90.

62 Uo.

63 Uo. 97.

64 *L. Mumford*: Kunst und Technik. Stuttgart, 1957. 41. Idézi: *Aradi Nóra–Fukász György*: Technika és művészet. Budapest, Gondolat Könyvkiadó, 1974. 51.

65 „Magyarország biztosítja a tudományos kutatás és művészeti alkotás szabadságát (...)” Magyarország Alaptörvénye X. cikk (1) bek.

66 A tudomány szabadságának alaptörvényi szabályozásáról bővebben ld. *Kocsis Miklós*: A tudomány szabadságának új konstitucionális keretei. *Közjogi Szemle*. 2011. 4. évf. IV. sz. 29-39.

67 Vö. *Chronowski Nóra–Drinóczi Tímea–Petrétei József–Tilk Péter–Zeller Judit*: Magyar alkotmányjog III. Alapvető jogok. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2006. 597. és *Kocsis Miklós*: A felsőoktatási autonómia közjogi keretei Magyarországon. Budapest, Topbalaton Kft., 2011. 78.

68 *Cseporán*: i. m. (4. lábjegyzet) 46.

69 *L. Mumford*: i. m. 41.

70 Ld. „Az esztétikai technicizmus” c. fejezet. In: *Aradi–Fukász*: i. m. 49–85.

ta során kiegészíti egymást a művészet és a technika – vagyis a művészet és a tudomány szabadsága. A tudomány szabadságának oltalmát élvező technikai megoldások elősegítik a képzőművészeti alkotások megszületését, sőt: sok esetben nem csupán kiegészítő jellegűek, hanem sine qua non elemmé lépnek elő, hiszen a technikai feltételek nélkül nem is jöhetne létre képzőművészeti alkotás.⁷¹ Így végső soron megállapítható, hogy a képzőművészet esetén a művészet szabadságának védelmére a tudomány szabadsága által már oltalomban részesített tudományos-technikai eredmény alapozza meg. A művészet szabadsága két részelemének vizsgálata során leszögezhető, hogy a két komponens közötti különbség az, hogy az alkotófolyamat önmagában is feltétlen oltalomban részesül, míg a közzététel szükségszerűen csupán az alkotómunkával karöltve nyerhet alapjogi védelmet – mivel anélkül értelmezhetetlen lenne.⁷² Ezt tovább bontva viszont azt az eredményt kaptam, hogy a képzőművészet alapjogi védelméhez többletfeltétel szükségeltetik: az alkotómunka művészet szabadsága általi védelméhez nélkülözhetetlen egy előzetes technikai eredmény, amit a tudomány szabadsága oltalmaz.

A képzőművészeti alkotómunka előfeltétele tehát egy tudományos munka eredményének nyilvánosságra hozása, terjesztése – anélkül nem születhet meg egy fénykép, egy épület, de akár még egy festmény sem.

V.

A nyilvánossághoz közvetítés

Mindenek előtt meg kell jegyezni, hogy a művészi „gondolatszövedék” (*Boythá*)⁷³ a különböző művészeti formák során nem ugyanúgy fejeződik ki. Meglátásom szerint a művészi kifejeződések három csoportra bonthatóak egyedi tulajdonságuk szerint.⁷⁴ Az első csoportba azok tartoznak, amelyeknél ez a művészi szövedék valamilyen rögzítés útján fejeződik ki: álláspontom szerint ilyen az irodalom vagy a zeneművészet – mindaddig, amíg a költeményt nem olvassák fel, vagy a megkomponált zeneművet nem játsszák el.⁷⁵ A második csoport azon művészeti területeket gyűjti össze, amelyek kifejeződése speciális tulajdonságukból kifolyólag valamilyen tárgyasult alkotásban

nyilvánul meg. Ilyen a képzőművészet (mind a klaszikus, mind a tágran értelmezett), hiszen annak sajátos ismérve, hogy a művészi formát egy kézzelfogható, látható, érzékelhető tárgy hordozza (pl.: egy szobor, egy festmény, egy épület stb.). Az előző csoporthoz képest itt az a különbség, hogy míg az irodalomnál a művészi érték a költeményben van, nem pedig a papírban, amire leírták, a képzőművészet esetében a művészi töltet kimondottan a közvetlen tárgyban jelenik meg. Végül a harmadik csoportba az előadó-művészet⁷⁶ tartozik, amelynek jellemzője a tárgyön túli kifejeződés, tehát az anyagiság megszűnése.⁷⁷

„A képzőművészetekben e folyamatok vagy változások nemcsak azért speciálisak, mert az egykori alkotás materiájában adott és kötött, hanem azért is, mert a befogadásban nincs és nem is lehet szerepe külön interpretáló-közvetítő művészetnek, nincs előadás vagy korszerű olvasat. A néző mindig a valaha létrejött, materiában megvalósult, eredeti és egyszeri alkotással szembesül, melynek csak a közege, a környezete változhatott meg. (...) Ez a különleges kötöttség a képzőművészet és a közönség viszonyának legjellemzőbb, az alkotás létét, sorsát meghatározó tényezője, s a többi művészeti ágazattal összevetve ismét csak azért speciális fontosságú, mert évezredek hozzáférhető alkotásainak értelmezését, jelentését határozza meg; ez olyan időtartam és mennyiség, amire más ágazatban nincs lehetőség.

A befogadó közvetlenebbül vagy legalábbis látszatra közvetlenebbül érzékeli a látható alkotást, mint például az olvasandó irodalmi művet, aminek nyelvezete, annak esetleges archaizmusa akár nehezítheti is a végigolvasást, nem szólva a világirodalom megannyi nyelvének kínálatáról, a közvetítő fordításokról stb.”⁷⁸

A képzőművészet esetében is irányadó az általánoságban vett művészet és a művészet szabadsága kapcsán tett okfejtés, miszerint nyilvánosságra hozni csak kész művet lehet, ami azt feltételezi, hogy az alkotófolyamat véget ért.⁷⁹ Az eltérés a közzététel módjában rejlik, ami a fentiekhez igazodva más művészeti ágakkal összehasonlítva ütközik csak ki: vagyis a tárgyalakotó jellegéből adódóan az irodalomhoz képest közvetlenebb, de az előadó-művészet viszonyában már közvetettebb formában jut el a nyilvánossághoz egy képzőművészeti alkotás.

71 Gondoljunk csak a fotó- vagy az iparművészetre.

72 *Cseporán*: i. m. (4. lábjegyzet) 43.

73 *Lontai-Faludi-Gyertyánfy-Vékás*: i. m. 43.

74 Vö.: „A művészet így három osztályba sorolható: vannak látható, hangzó és a képzelethez szóló vagy beszélő művészetek. Az első a képzőművészetek csoportja, a második a zeneművészet, a harmadik a költészet.” *G. W. F. Hegel*: i. m. 260.

75 Akkor ugyanis nem irodalomról vagy zeneművészetről, hanem már előadó-művészetről beszélünk.

76 Az előadó-művészet részletes elemzését ld. *Cseporán Zsolt*: A művészet szabadsága – Az előadó-művészet alapjogi megközelítésben. In: Drinóczi Tímea–Naszladi Georgina–Novák Barnabás (szerk.): *Studia Iuvenum Iurisperitorum*. Pécs, PTE ÁJK, 2014. 175–197. (megjelenés alatt)

77 Vö.: *G. W. F. Hegel*: i. m. 284. „A hang már az anyagiság megszüntetése.” Meg kell azonban jegyezni, hogy a hang/zene művészi kifejeződése minden esetben valamilyen emberi előadáshoz kapcsolódik: művészet nem létezik ember nélkül, így ember híján nincs művészileg értékelhető hang sem.

78 *Aradi*: i. m. 114.

79 *Cseporán*: i. m. (4. lábjegyzet) 43.

VI. A tárgyalkotó művészetek sui generis csoportja

A művészetek esetében, azok sokszínűsége és változatossága miatt megannyi kifejezési forma létezik, amelyeket megpróbálunk rendszerezni, csoportokra, pontosabb művészeti ágakra, stílusokra bontani. Előfordulhat azonban olyan helyzet, amikor egy alkotó tevékenység vagy mű esetében nem olyan egyértelmű a döntés: a művészet melyik ágába tartozik. E cím alatt ezekről a helyzetekről értekezek majd a képzőművészetben belül, annak egyes fajtái viszonyában.

A fentiekben már szó volt azokról az esetekről, amikor két alkotás egymáshoz való viszonyát a jog nyelvére absztraháltuk. Ezek a helyzetek a dologi jogi fogalomrendszere alapján ítélandók meg: azaz az alkotórész, a tartozék, valamint a dologösszesség feltételeinek megvalósulásán keresztül. Az alábbiakban azonban azokat a kérdéseket teszem vizsgálódásom tárgyává, amelyeknél *egyetlen* alkotás besorolása válik nehézkessé.

Ez a probléma legmarkánsabban az *építészet* és az *iparművészet* kapcsán merül fel.

Már az építő- és iparművészeti alkotások művészeti mivolta kérdésének megválaszolás során is akadályokba ütközünk, hiszen problémás művészetként tekinteni egy olyan tárgyra, aminek funkciója csak nehezen egyeztethető össze más művészeti formákkal. Éppen ezért az elemzést innen kiindulva kell megkezdeni. Az eltérő jellemvonásuk a többi művészi kifejezéshez képest, hogy a művészi érték nem egyedüli lényeges ismertető jegyük a műveknek: mindkét művészeti ágban létezik egy másik, *ún. elsődleges funkció* a művészi mellett. Ezen alkotások célja elsősorban egy hasznossági faktor, mivel mindkét művészi stílus esetében a rendeltetésük a használati tárgyként való funkcionálás: azaz a hétköznapi szükségleteket kielégítése.⁸⁰ Ez az építészet esetében építményeket eredményez, amiknek funkciója klasszikusan a lakhatás, illetve egyéb infrastruktúrával kapcsolatos szükségletek megoldása (pl.: parlament, amfiteátrum, híd, templom stb.). Míg az iparművészetnél az elsődleges funkció keretében használati és dísz tárgyak jönnek létre (pl.: kerámiai, ruha stb.). Ami megkülönbözteti a két művészeti ágazatot az egyrészt a gyakorlati funkció differencia specificája: azaz míg az építész elsősorban építményeken keresztül, addig az iparművészet használati tárgyakkal elégíti ki a szükségleteket. Másrészt fontos elhatárolási aspektus a mű tárgyasulásának dologi jogi osztályozása: amennyiben ingatlan al-

kotás jön létre építészetéről, ha pedig ingó dolgot eredményez az alkotómunka iparművészetéről van szó. Ami azonban közös, hogy csak ezen felül jelenik meg a művészi érték: tehát levonható az a következtetés, hogy az építő- és az iparművészet során a művésziesség járulékosan kapcsolódik az elsődleges funkcióhoz.

A más képzőművészeti stílusok és az építészet, illetve az iparművészet közötti átjárhatóság, illetve elhatárolás problémája ezek alapján már könnyen feloldható ütközőpont. A kérdéses helyzetek nyilvánvalóan egyedi esetekben fordulnak elő, a kollízió feloldásának kulcsa azonban a fenti megállapításokban rejlik. Az építőművészetnél kézenfekvő, ha úgy tetszik, alternatíva a szobrászat lehet egy mű kapcsán. Az építészet egyik sajátos jellemvonása, hogy mindig ingatlan dolgot eredményez – ez azonban nem mindig képes feloldani a dilemmát, mivel egy szobor is lehet ingatlan.⁸¹ Ezen kívül viszont már biztos elhatárolási pont az építőművészet többlettulajdonsága, az elsődleges funkciója, azaz a gyakorlatorientáltság. Egy létező példán keresztül szemléltetve ez a következőképpen alakul: felmerülhet a kérdés, hogy a párizsi Arc de Triomphe diadalív építőművészeti vagy szobrászati remekmű? A válasz a fentiek alapján kézenfekvő: mivel nem tölt be semmilyen hétköznapi szükségletet (pl.: lakhatási funkciót) nem az építmények, hanem a szobrok közé sorolandó. Az iparművészet esetén ugyanez a módszer az alkalmazandó: például egy katolikus templom ólomüvege első ránézésre festészetnek tűnhet, azonban közelebbről megvizsgálva az iparművészet alá, az üvegművészet körébe tartozik, hiszen az ablak elsődleges jellemzője a nyílászáró funkció, azaz a gyakorlati hasznosság. Meg kell azonban jegyezni, hogy ha az alkotás elveszíti elsődleges funkcióját, akkor már nem az építészet vagy az iparművészet alá tartozik, hanem más művészeti ág közé sorolandó. Mintaként szolgálhatnak erre a római vízvezeték, az aquaeductus pompás építményeinek sorsa: gyakorlati funkciójukat átvette a csatornázás és a víztorony – ezért „csupán” szobrászati remekeknek minősülnek.⁸²

Mindenezek alapján tehát a (képző)művészetek közül kiemelendő az építő- és iparművészetet, annak sajátos tulajdonsága, az elsődleges gyakorlati funkció miatt. Le kell azonban szögezni, hogy ez nem azt jelenti, hogy az említett művészeti formák nem egyenértékűek a többi ágazattal: pont, hogy kiemelkednek a képzőművészetek közül a téren, hogy a tudományos-technikai faktórral megfeleltethető „hasznossági” funkciót (objektív elem) egyesítik a művészet által képviselt „szépség” jelenségével (szubjektív elem). A művészi jellegüknek a meglétét pedig végső soron az MMA tagoza-

80 Vö. *Aradi*: i. m. 56. és 73.

81 Ld. a Hősök tere Budapesten

82 *Aradi*: i. m. 58.

ti struktúrája is elismeri azzal, hogy külön nevesített tagozatokat állított fel e két művészi formának.⁸³

VII. Következtetések

A tanulmányban igyekeztem rámutatni a művészet szabadságának a gyakorlati életben is megmutatkozó relevanciájára, amely a képzőművészeti alkotások sajátos formanyelvének megfelelő alapjogi garanciát

biztosít. Igyekeztem bemutatni a képzőművészet minden jogilag megragadható aspektusát, aminek eredményeképp *elhatárolhatjuk* a képzőművészetet más művészeti ágaktól – a jogi szabályozás terén is. Az alkotmányjogi rendszertannak és a polgári jog fogalmának együttes elemzésével megítélésem szerint a művészet ismérveit együttesen lehet megragadni. Kiemelném a művészetek közül egyedül a képzőművészet sajátjának betudható *tárgyalkotói* aspektus jelentőségét, valamint azt a technikai faktort, amely az alapjogi oltalom körébe beemeli és a művészet szabadságához kapcsolja a tudomány szabadságát.